

جناح‌های سیاسی به چه می‌اندیشند؟

گروه‌های عملگرا، دیپلماسی وین را به‌عنوان بخشی از مزیت نسبی ایران برای تامین حقانیت اقتصادی و راهبردی می‌دانند. دولت حسن روحانی به این موضوع واقف بود و بارها به آمریکایی‌ها هشدار داد که هرگونه وقفه در اعاده برجام مشکلات بیشتری را برای سیاست همکاری‌های چندجانبه ایجاد خواهد کرد.

به گزارش سایت خبری پرسون، ابراهیم متقی، استاد دانشگاه تهران نوشت: درباره فرآیند مذاکرات وین برای پایان یافتن تحریم‌های هسته‌ای ایران، رویکردهای مختلفی ارائه می‌شود. دولت به همراه وزارت امور خارجه همواره ادبیات و سیگنال‌های امیدوارکننده‌ای را در ارتباط با نتایج مرحله‌ای دیپلماسی وین به کار می‌گیرد.

عراقچی در ۱۷ آوریل ۲۰۲۱ در توییت خود به این موضوع اشاره داشت که در آستانه توافق جدیدی در مذاکرات وین است، اما هنوز نشانه‌های ابهام، فراتر از هرگونه همکاری سازمان‌یافته و مسوولانه خواهد بود. ریاست جمهوری نیز در ۱۰ مه ۲۰۲۱ به این موضوع اشاره داشتند که تمامی تحریم‌های هسته‌ای در حال پایان یافتن است. ایشان همچنین ابراز امیدواری کردند که سایر تحریم‌ها تا زمان تفویض قدرت به دولت جدید در مرداد ماه ۱۴۰۰ پایان خواهد یافت.

رویکرد دوم از سوی اصولگرایانی مطرح می‌شود که هیچ‌گونه اعتماد و اعتقادی به برجام و دیپلماسی هسته‌ای دولت روحانی ندارند. این گروه از تحلیلگران و جریان‌های سیاسی ایران تلاش دارند تا نتایج حاصل از برجام را به تمامی دولت‌ها و فعالیت‌های دیپلماتیک آن تسری دهند.

اصولگرایان رادیکال که عمدتاً در حوزه «جبهه پایداری» فعالیت دارند، نگرش کاملاً بدبینانه‌ای در ارتباط با دیپلماسی هسته‌ای روحانی بیان می‌دارند. آنان اعتقاد دارند که جریان نفوذ، محور اصلی و مسلط دیپلماسی هسته‌ای ایران بوده و آثار آن را می‌توان در بسیاری از فرآیندهای تراژیک امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران جست‌وجو کرد.

رویکرد سوم مربوط به گروه‌های عملگرا در ساختار سیاسی ایران است. این گروه‌ها تلاش دارند تا تبیین دقیقی از فرآیند دیپلماسی هسته‌ای و نتایج آن برای امنیت ملی ایران ارائه دهند. گروه‌های عملگرا نه تنها در فضای دیپلماسی هسته‌ای ایران نقش سازنده‌ای ایفا کردند، بلکه در روند رقابت‌های انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰ نیز تلاش دارند تا مشارکت موثری را به انجام رسانده و زمینه بازتولید قدرت ملی کشور از طریق مشارکت انتخاباتی، تحرک دیپلماتیک و مقاومت سیاسی را فراهم آورند.

هر یک از سه رویکرد یاد شده براساس آموزه‌ها و انگاره‌های ذهنی خود دیپلماسی وین را مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌دهند. نکته اول آن است که دیپلماسی وین بدون توجه به نتایج آن، می‌تواند برای جمهوری اسلامی ایران نشانه‌هایی از «فرصت‌یابی دیپلماتیک» را فراهم آورد. هرگونه تلاش دیپلماتیک اگر براساس نقشه راه مشخصی تنظیم شود، طبیعی است که نتایج و مطلوبیت‌های خاص خود را به همراه خواهد داشت.

۱- امکان نتیجه‌بخشی دیپلماسی وین تا زمان انتخابات ریاست جمهوری

دیپلماسی وین به این دلیل آغاز شد که ایران از قابلیت لازم برای غنی‌سازی ۶۳ درصدی هگزافلوراید اورانیوم در سایت فوردو برخوردار است. به‌طور کلی در هرگونه کنش دیپلماتیک، کشورهایی به نتایج و مطلوبیت بیشتری نایل می‌شوند که دارای قابلیت و آمادگی کنش تعاملی برای مبادله قدرت باشند. قدرت‌سازی ایران از این جهت اهمیت دارد که می‌تواند زیرساخت‌های لازم را برای «توافق باثبات و نسبتاً پایدار» شکل دهد.

هرگونه گسترش بحران خاورمیانه عربی و خشونت‌های ایجادشده از سوی اسرائیل، تأثیر منفی بر فرآیند دیپلماسی هسته‌ای وین به جا می‌گذارد. ۴۴ عضو مجلس سنای آمریکا در ۱۲ مه ۲۰۲۱ نامه‌ای را به جوزف بایدن ارسال کرده و درخواست داشتند تا زمینه کاهش سطح کنش دیپلماتیک ایران و آمریکا به‌ویژه در فرآیند مذاکرات وین به‌وجود آید. تضادهای آمریکا و ایران به‌گونه تدریجی به حوزه کنگره تسری پیدا کرده و گروه‌های اسرائیل‌محور تلاش دارند تا زمینه محدودسازی سطح روابط ایران و آمریکا در دوران ریاست جمهوری جوزف بایدن را فراهم آورند.

ارزیابی‌های دیپلماتیک و راهبردی دولت بایدن در چهار ماه گذشته بیانگر آن است که تیم سیاست خارجی آمریکا تمایل محدودی به اعطای امتیاز هسته‌ای در چارچوب برجام دارد. بلینکن، جک سولیوان و رابرت مالی از سازوکارهای گسترش تعهدات ایران و طرح موضوعات راهبردی جدید برای محدودسازی نقش منطقه‌ای ایران بهره می‌گیرند، درحالی‌که بسیاری از مفاهیم به‌کار گرفته‌شده از سوی تیم دیپلماتیک وزارت امور خارجه و حسن روحانی، با واقعیت‌های دیپلماسی وین و راهبرد آمریکا در ارتباط با ایران برای پایان دادن به تحریم‌های برجامی مغایرت دارد.

ایالات متحده تلاش دارد تا از سازوکارهای دیپلماسی فرسایشی برای کاهش امتیاز به ایران استفاده کند. در چنین شرایطی، عقلانیت کنش دیپلماتیک در حوزه راهبردی ایجاب می‌کند که ایران برای اجتناب از بی‌ثباتی‌های ناشی از تغییر موازنه قدرت منطقه‌ای و مقابله با گروه‌های اسرائیل‌محور ناچار خواهد بود تا به جای بهره‌گیری از سازوکارهای «مماشات و عقب‌نشینی» از الگوی «موازنه‌ساز قدرت» برای ارتقا و سرعت‌بخشیدن به دیپلماسی هسته‌ای وین

استفاده کند.

۲- تاثیر نتایج حاصل از دیپلماسی وین بر فرآیند انتخابات ریاست جمهوری ایران

برخی از تحلیلگران به این موضوع اشاره دارند که دولت تلاش دارد تا موضوع دیپلماسی هسته‌ای را براساس تمایلات جناحی و هویت‌بخشی به «دولت وعده‌ها» پیگیری کند. در چنین شرایطی است که از ادبیات و مفاهیم کنش هیجانی در روند دیپلماسی هسته‌ای استفاده می‌شود. بهره‌گیری از سازوکارهای کنش هیجانی از سوی دیپلمات‌ها و مقام‌های رسمی دولت برای دستیابی به مشوق‌های هسته‌ای مرحله‌ای، کاری پرمخاطره تلقی می‌شود. دیپلماسی بخشی از ضرورت‌های امنیت ملی کشور بوده و هر دولتی، بخشی از سازوکارهای کنش راهبردی خود را به کار می‌گیرد.

هرگونه تعجیل در روند دیپلماسی هسته‌ای برای «هویت‌سازی سیاسی» و «تمایزسازی کنش رفتاری» دولت می‌تواند مخاطرات قابل‌توجهی را برای کشور به وجود آورد. تعجیل در فرآیند دیپلماسی هسته‌ای وین نمی‌تواند نتایج مطلوبی را برای ایجاد تعادل و اعاده موازنه فراهم کند. واقعیت دیپلماسی وین به عنوان تلاش سازمان‌یافته برای حداکثرسازی منافع ملی خواهد بود. بالطبع طیف قابل‌توجهی از گروه‌های مذاکره‌کننده برجام در آینده کنش دیپلماتیک ایران و آمریکا مشارکت خواهند داشت.

اگر روند دیپلماسی وین منجر به نتیجه مطلوبی برای جمهوری اسلامی ایران نشود، بالطبع گروه‌های اعتدالی، کارگزاران سازندگی و اصلاح‌طلبان شانس محدودی در رقابت‌های انتخاباتی ریاست جمهوری ۱۴۰۰ دارند. از آنجاکه امید جامعه ایرانی به فرآیند امنیت‌سازی از طریق تداوم دیپلماسی است، بنابراین آن گروه از جریان‌هایی به نتایج موثرتری در فضای رقابت‌های انتخاباتی دست می‌یابند که دارای رویکرد عملگرایانه بوده و در فرآیند فعالیت‌های سیاسی و ساختاری خود به نتایج مطلوبی نایل شده‌اند.

۲-۱ تاثیر پیروزی اصولگرایان بر آینده روابط ایران با کشورهای ۵+۱

اصولگرایان در روند رقابت‌های انتخابات ریاست جمهوری از ادبیات انتقادی نسبت به دولت حسن روحانی بهره می‌گیرند. ادبیات انتقادی به موازات محدودیت‌های اقتصادی و ناکارآمدی دولت در پایان دادن به تحریم‌ها به عنوان بخشی از واقعیت عمومی جامعه در خرداد ۱۴۰۰ خواهد بود.

اصولگرایان عموماً از تاکتیک‌های تکراری استفاده می‌کنند. آنان تمایلی به درک قالب‌های حسی و روحی جامعه برای کنشگری در فضای ساختاری نشان نمی‌دهند. به همین دلیل است که دوگانه‌سازی آنان برای مقابله با دولت روحانی و اعضای کابینه وی در فرآیند رقابت‌های انتخابات ریاست جمهوری خواهد بود.

دوگانه‌سازی فضای انتخاباتی براساس مفاهیم برجانی صرفاً منجر به کناره‌گیری گروه‌های خاکستری در فضای رقابت‌های انتخاباتی می‌شود. چنین رویکردی نمی‌تواند فضای اجماع‌سازی اجتماعی براساس انگاره مشارکت حداکثری را به وجود آورد. همگان باید به این موضوع توجه داشته باشند که مذاکرات وین برای «اعاده نسبی برجام» به انجام رسیده و این امر، بخشی از ضرورت امنیت ملی ایران برای اعاده قدرت و حقانیت محسوب می‌شود.

واقعیت آن است که برجام چالش‌های اجتماعی و امنیتی گسترده‌ای برای ایران به وجود آورد. گسترش قدرت عملیاتی سرویس‌های اطلاعاتی اسرائیل برای عملیات در عمق، انفجار سایت نطنز و تخریب سانتریفیوژهای پیشرفته، انعکاس واقعیت‌های برجام است.

کالبدشکافی گذشته در رقابت برای فعالیت‌های راهبردی آینده نمی‌تواند اعتماد به نفس بیشتری برای جامعه و دیپلمات‌های ایرانی به وجود آورد. سیاسی کردن فعالیت‌های راهبردی مانند ادبیات ظریف برای به چالش کشیدن شخصیت و الگوی کنش منطقه‌ای سلیمانی نمی‌تواند مطلوبیتی برای مشارکت سیاسی و امنیت ملی کشور ایجاد کند.

۲-۲ تاثیر پیروزی گروه‌های عملگرا بر آینده روابط ایران با کشورهای ۵+۱

در روند رقابت‌های انتخابات ریاست جمهوری ۱۴۰۰، عملگرایان به موازات اصولگرایان از جایگاه محوری و پایگاه اجتماعی موثری برخوردارند. به هر میزان رقابت‌های انتخابات ریاست جمهوری با مشارکت اجتماعی بیشتری همراه شود، شانس گروه‌های عملگرا در روند رقابت‌های انتخاباتی بیشتر می‌شود.

رویکرد عملگرایان در فرآیند دیپلماسی هسته‌ای ماهیت سازنده و همکاری‌جویانه دارد. این گروه از نیروهای سیاسی و اجتماعی ایران تلاش دارند تا مشارکت سیاسی در روند رقابت‌های انتخاباتی را به موازات موج‌های کنش تعاملی و تعادلی در حوزه سیاست بین‌الملل به کار گیرند.

گروه‌های عملگرا، دیپلماسی وین را به عنوان بخشی از مزیت نسبی ایران برای تامین حقانیت اقتصادی و راهبردی می‌دانند. دولت حسن روحانی به این موضوع واقف بود و بارها به آمریکایی‌ها هشدار داد که هرگونه وقفه در اعاده برجام مشکلات بیشتری را برای سیاست همکاری‌های چندجانبه ایجاد خواهد کرد. گروه‌های عملگرا در ایران درک دقیق‌تری نسبت به دولت روحانی برای حل و فصل موضوعات راهبردی و هسته‌ای دارند.

آنان نسبت به ضرورت دیپلماسی قدرت واقف بوده و شناخت دقیق‌تری از سیاست‌های آمریکا به مثابه بازیگر نقض‌کننده تعهدات بین‌المللی دارند. تجربه کنش دیپلماتیک آنان براساس انگاره ساختاری نظام سیاسی، درک دقیق‌تری برای گروه عملگرا در فرآیند دیپلماسی دوجانبه و چندجانبه فراهم می‌سازد. همان‌گونه که موفقیت دولت روحانی در روند مذاکرات وین می‌تواند زمینه ارتقای نقش گروه‌های عملگرا را در ایران فراهم کند. پیروزی گروه‌های عملگرا در انتخابات ۱۴۰۰، زمینه شکل‌گیری تعادل اجتماعی و ساختاری در سال‌های آینده را اجتناب‌ناپذیر می‌کند.

نتیجه

مذاکرات وین از این جهت اهمیت دارد که فرصت جدیدی برای وزارت امور خارجه، دیپلماسی هسته‌ای و دولت روحانی به‌وجود می‌آورد. دیپلماسی وین را می‌توان آخرین کارزار دولت روحانی برای تحقق اهداف و برنامه‌های وعده داده شده جهت پایان دادن به تحریم‌ها در هشت سال گذشته دانست. اگرچه برخی از اعضای دولت به این موضوع اعتقاد ندارند که عرصه میدان حامی سیاست راهبردی دولت روحانی بوده، اما واقعیت آن است که بسیاری از موفقیت‌های منطقه‌ای، راهبردی و هسته‌ای ایران، محور اصلی نقش‌یابی دولت در فرآیند دیپلماسی هسته‌ای خواهد بود.

نصب سانتریفیوژهای نسل نهم موقعیت ایران را در مذاکرات وین به این دلیل ارتقاء می‌دهد که زمینه لازم برای چانه‌زنی دیپلماتیک جهت نیل به تعادل راهبردی را فراهم می‌سازد. ایران دارای رویکرد تعادلی بوده و در صدد اعاده حقوق اقتصادی و راهبردی خود براساس برنامه جامع اقدام مشترک و قطعنامه ۲۲۳۱ است. واقعیت دیپلماسی هسته‌ای و کنش رفتاری دیپلمات‌های ایران در وین بیانگر آن است که جمهوری اسلامی دارای رویکرد و سیاست تعادلی در حوزه راهبردی خواهد بود.

اگر تیم دیپلماسی هسته‌ای ایران به وعده‌های داده شده از سوی حسن روحانی و عباس عراقچی نایل شود، طبعاً در آن شرایط گروه‌های عملگرا نقش موثرتری در فضای رقابت‌های انتخاباتی خواهند داشت. واقعیت آن است که برخی از گروه‌های عملگرا، خارج از فضای حزب کارگزاران و همچنین اعتدال و توسعه وجود دارند که نسبت به میراث دیپلماسی دولت روحانی امید چندانی نداشته، اما از تجربه، ادبیات و مفاهیم موثری برای اثربخشی در آینده دیپلماسی هسته‌ای ایران برخوردارند.

دیپلماسی هسته‌ای ایران در وین معطوف به گشایش‌های مرحله‌ای در روند رقابت‌های انتخابات ریاست‌جمهوری خواهد بود. اگرچه دستاورد دولت برای تحقق وعده‌های انتخاباتی و آخرین توییت‌های دیپلماتیک متفاوت با واقعیت خواهد بود، اما روند دیپلماسی هسته‌ای ایران در دولت آینده تداوم خواهد داشت. طبعاً در این فرآیند عملگرایان نقش موفق‌تری در مقایسه با رویاگرایان دولت روحانی و اصلاح‌طلبان حاشیه‌ای در ارتقای موقعیت اقتصادی کشور خواهند داشت.

توجه: مطلب مندرج صرفاً دیدگاه نویسنده است و رسانه پرسون در قبال آن هیچ موضعی ندارد.

منبع: دنیای اقتصاد